

НАСОКИ

ОТНОСНО

ПРАВО РАЗДАВАНЕТО

ПО ВЪПРОСИ,
СВЪРЗАНИ С

ДЕЦА

ЖЕРТВИ

ИЛИ

СВИДЕТЕЛИ

НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

ISBN 978-954-90306-2-4

9 789549 103062 4

НАСОКИ
ОТНОСНО
ПРАВОРАЗДАВАНЕТО
ПО ВЪПРОСИ,
СВЪРЗАНИ С
ДЕЦА
ЖЕРТВИ
или СВИДЕТЕЛИ
НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

София, 2008

Издава **Институт по социални дейности и практики**

София 1606

ул. Люлин планина 22 А

тел. 02/852 47 13, 953 31 47

e-mail: sapi@sapibg.org

Изданието е публикувано с подкрепата на:

**УНИЦЕФ, Държавна агенция за закрила на детето,
Фондация ОУК и Тръст за гражданско общество
в Централна и Източна Европа.**

Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

Наши партньори:

ISBN 978-954-90306-2-4

СЪДЪРЖАНИЕ

Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления – висок стандарт за системата на наказателно правосъдие в България	5
Кои са основните послания на Насоките	7
Защо специално внимание към детето	10
За кого са насоките	10
РЕЗОЛЮЦИЯ 2005/20 НА ИКОСОК ОТ 22 ЮЛИ 2005 г.	13
Насоки относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления	17
I. Цели	17
II. Специални съображения	18
III. Принципи	20
IV. Определения	21
V. Право на отнасяне с достойнство и състрадание	22
VI. Право на защита от дискриминация	23
VII. Право на информираност	24
VIII. Право на изслушване и на изказване на възгледи и отношение	25
IX. Право на ефективна помощ	26
X. Право на лична неприкосновеност	27
XI. Право на защита в трудни ситуации по време на правораздавателния процес	27
XII. Право на безопасност	29
XIII. Право на обезщетение	30
XIV. Право на специални превантивни мерки	31
XV. Прилагане	31

Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления – висок стандарт за системата на наказателно правосъдие в България

Велина Тодорова

Удивително е как през последните години нараства съвкупността от международни стандарти, отнасящи се до правата и закрилата на детето, както и увеличаващия се брой международни организации, които създават правила в тази област. Общото в стандартите е, че те развиват като интерпретират Конвенцията за правата на детето. Това подчертава впечатляващата универсалност, обхватност и хармоничност на този уникален международен документ, който 20 години след приемането си остава безспорната рамка за развиване на знанието и практиката в областта на защитата на правата на децата.

Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления, са приети с Резолюция 2005/20 на Икономическия и социален съвет на ООН на 22 юли 2005 г. В структурно отношение Насоките се състоят от 15 раздела, обединяващи 46 члена. В съдържателно отношение документът представлява детайлно представяне и разширено интерпретиране на основните принципи на Конвенцията за правата на детето и конкретните права на детето, което е въввлечено в системата на наказателното правораздаване. В самата Резолюция (параграф 5) се прави връзката с ключовите текстове на Конвенцията – членове 3 и 39, както и с чл. 8 от Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография. В този смисъл принципно не се създава ново право, задължително за държавите-членки на ООН, а се предлагат насоки за изяснява-

не на смисъла на употребени и установени норми и стандарти, както и ръководни принципи за тяхното прилагане. Универсалността на Насоките се подчертава не само от връзката им с Конвенцията, но и от развиващите се практика и обществени отношения, главното в които е глобалният ангажимент към децата и транснационалният характер на съвременната престъпност.

Струва си да си припомним текстовете от Конвенцията, цитирани в Резолюцията на Икономическия и социален съвет на ООН:

Член 3

1. Висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи.

2. Държавите-страни по Конвенцията се задължават да осигурят на детето такава закрила и грижи, каквито са необходими за неговото благосъстояние, като се вземат предвид правата и задълженията на неговите родители, законни настойници или на другите лица, отговорни по закон за него, и за тази цел те приемат всички необходими законодателни и административни мерки.

3. Държавите-страни по Конвенцията осигуряват институциите, службите и услугите, отнасящи се до закрилата или грижите за децата, да отговарят на стандартите, установени от компетентните власти, особено в областта на безопасността и здравеопазването и по отношение на числеността и пригодността на техния персонал и компетентния надзор над него.

Член 39

Държавите-страни по Конвенцията, предприемат всички необходими мерки за подпомагане на физическото и психическото възстановяване и социална реинтеграция на дете, жертва на всякаква форма на липса на грижи, експлоатация или злоупотреба, изтезания или каквато и да е друга форма на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, или на въоръжен конфликт. Това възстановяване или реинтеграция се из-

вършва в среда, благоприятстваща укрепването на здравето, самоуважението и достойнството на детето.

Кои са основните послания на Насоките

Няма специално да се спирам на ключовия принцип за защита на **най-добрите интереси на детето**, който е развит в Насоките, тъй като мисля, че той е добре известен на професионалистите и системата принципно е ориентирана към неговото прилагане. Ще обърна внимание на посланията, които са по-тясно свързани с наказателното производство и с необходимите промени в българските закони и практика.

На първо място – **детето е равностоен участник** в наказателния процес и неговите показания не трябва да бъдат подценявани или пренебрегвани (член 18 и др. от Насоките). Обратно би било дискриминация. За да се преодолее традиционното омаловажаване на показанията на детето, трябва да се променят системата и възрастните, а не детето *a priori* да се изключва от важните участници в процеса. В контекста на наказателното правораздаване Насоките развиват по убедителен начин един от основните принципи на Конвенцията – за участието на детето. В раздели VIII и IX от Насоките, които са посветени на този принцип, участието на детето е обвързано от особени гаранции. Те по своята същност представляват задължения на подкрепящите детето професионалисти и служби – за информиране и консултиране на детето и неговите близки, за подходяща и своевременна подкрепа, включително при посещения в съда и излагане на свидетелски показания, за включването на подходящо и добре обучени специалисти.

На второ място – **системата на наказателното правосъдие трябва да се промени, за да се пригоди към спецификата на детето, когато то участва в процеса**. Не става въпрос за промяна на принципи като справедлив и честен процес, право на защита и др., тъкмо напротив. Системата трябва да се нагоди така, че да даде възможност на детето да участва равностойно, без това да му причинява неудобства и да го превръща повторно в жерт-

ва. Предотвратяването на повторната виктимизация на детето в рамките на наказателния процес е основна линия в Насоките.

Промяната, както сочат Насоките, трябва да се извърши в две посоки. Първо, със създаване на система за специално и продължаващо обучение на специалистите и второ, със създаване на нови материални условия за участието на детето, включително чрез промени в законите, ако е необходимо, и създаване и обзавеждане на специални помещения и въвеждане на нови технически средства.

На този въпрос е посветен раздел XI от Насоките – един от ключовите текстове, които всъщност доразвиват правото на детето да не бъде подлагано на унизително отношение, прокламирано от чл. 39 от Конвенцията. Философията на този раздел е да се предотврати превръщането на детето в жертва на процеса, т.е. веднъж жертва на престъпление, да не се допусне ревиктимизацията на детето от една държавно регламентирана дейност, каквато е наказателният процес. Впечатляващ е наборът от предложения, дадени от Насоките, без те да претендират за изключителна новост. Не може да не обърнем внимание на изискванията, поставени пред специалистите, които да гарантират информираното участие на детето в процеса, относно неговите етапи, значението на детското участие, изхода на процеса, гаранциите за безопасност на детето.

Ориентираният към детето процес означава още детето да даде показания веднъж, във време, подходящо за неговата възраст и светоусещане, да не бъде подлагано на кръстосан разпит и най-вече – да не бъде разпитвано в присъствието на предполагаемия извършител на престъплението. Всяка уважаваща себе си и децата юрисдикция следва да приложи тези правила както чрез законите, така и чрез съответните материални гаранции, описани по-горе.

Особено значение се придава на **материалните условия** – осигуряване на специализирани стаи за разпит на деца, интердисциплинарни услуги за децата-жертви, локализиращи на едно място, модифицирани съдебни зали, съобразени със специфич-

ните нужди на деца-свидетели, прекъсвания по време на даването на свидетелски показания от детето, адекватна система за известяване с оглед да се гарантира, че детето отива в съда само когато е необходимо, както и други подходящи мерки, улесняващи даването на показания – използването на видеозапис, отделни чакални в сградата на съда и помещения за провеждането на закрити интервюта.

На трето място – нещо особено важно за всички групи професионалисти, независимо от тяхната тясна специализация, е **универсалният характер на насоките, приложими и извън наказателния процес** (член 6 от Насоките). Детето не е малък голям човек, то е особено човешко същество. Особено е, защото е още развиващо се и нуждаещо се от разбиране и подкрепа и има шанс за промяна. Поради **универсалните характеристики на детето** – особена уязвимост, чувствителност, развиващ се капацитет, както и поради **универсалните характеристики на правните процедури** – формализъм, специални гаранции за справедливост на процеса, решаване на спор или дирене на вина, ролята на съда и др., Насоките са приложими във всички правни процедури в областта на гражданското, семейното и административното право. В контекста на наказателния процес Насоките ни казват ясно, че не можем да поставим детето на пейката за свидетели, наред с възрастните, и просто да му проведем един разпит. Можем, но резултатът ще е вероятно: загуба за процеса, загуба за системата и неизмеримо по-голяма загуба за самото дете, която ще се върне умножена за обществото.

И не на последно място, Насоките неколккратно подчертават, че **нямат за цел да внесат промяна в присъщата цел на наказателното правосъдие – доказването на вината и налагането на наказанието**. Посланието е, че спазването на високи стандарти при участието на дете би позволило целта на процеса да се постигне по-лесно, а с това и да се повиши ефективността на наказателното правораздаване изобщо (член 12 от Насоките). Разбира се, за да се гарантира участието на детето в процеса, то трябва да има специфични права, в допълнение към тези, признати на възрастните.

Защо специално внимание към детето

Сигурна съм, че всеки специалист от сферата на наказателното правораздаване би заявил, че българското законодателство съответства на международните стандарти. Това убеждение обаче постепенно се разколебава при внимателното прочитане на текста на Насоките. И не защото законите не прокламират всички права на участниците в процеса. А по-скоро защото детайлите, свързани с прилагането на нормите, и с качествата на хората и с материалните ресурси, с които те разполагат, са определящи за действителното зачитане на правата, когато в процеса е въвлечено дете. И документът е изключително убедителен в демонстрирането на това. Ключовото послание на Насоките е, че са необходими специални условия, в които детето трябва да влиза в досег с правосъдната система. Условия, които трябва да се подчинят на детските характеристики, а не обратното – да очакваме от детето да се приспособи към общите и традиционно приети условия на процеса. Участието на детето разчупва, в известен смисъл, строгия процес, той трябва да протича като непрекъснат разговор между съда и детето. А съчетаването на целите на процеса с мерки за предпазване, съхраняване и закрила на детето е по-скоро необичайно за традиционния наказателен процес.

И още нещо, което в никакъв случай не трябва да се подценява. Най-голяма е степента на новост в Насоките в последните им раздели, които излагат правила относно осигуряване на **физическата и морална безопасност на детето-жертва или свидетел**, както и развиват необходимостта детето реално да осъществи правото си на **обезщетение** за вредите, претърпени от престъплението. В тази си част Насоките са **предизвикателство** за българското законодателство и практика.

За кого са насоките

Раздели I и II от Насоките очертават целите на документа и изтъкват някои общи и важни съображения за неговото изработване. Без, разбира се, да има задължителен характер, документът призовава държавите да полагат постоянни усилия за премахва-

не на практическите затруднения при прилагането на Насоките. Това, в прав текст, означава да направим преглед на основния ни закон в тази област – Наказателно-процесуалния кодекс – и да направим необходимото за въвеждането на стандартите за наказателния процес за деца именно там.

Основният адресат на Насоките са не толкова законодателите и политиците, въпреки че и те следва да ги използват и прилагат, колкото различните групи професионалисти, които работят за децата и с децата. На няколко места документът изброява, като не претендира за изчерпателност, видовете професионалисти, които следва да се възползват от Насоките. Наред с нарастващата стандартизация в областта на правата и закрилата на детето, това, което прави силно впечатление, е и нарастващата номенклатура на професиите, които съществуват в тази област. Към професионалистите се поставят наистина високи изисквания – не е достатъчно те да притежават конкретното професионално знание в конкретната предметна област. Изисква се те да бъдат постоянно обучавани в различни дисциплини, за да могат да работят с деца. Специалното знание днес се оказва недостатъчно, когато се работи с деца. Нужно е мултидисциплинарно знание, особено когато става въпрос за правораздавателната система и професиите, които са свързани с нея – на съдии, адвокати, прокурори, следователи, полицаи. Нещо повече, високи изисквания се поставят не само към подготовката, но и към личните качества на професионалистите. Термините деликатност, чувствителност, виктимизация, уязвимост, повторени многократно в Насоките, подчертават това.

Нека да поздравим Института по социални дейности и практики, че ни доближава до Насоките и да ги превърнем в работещи принципи.

РЕЗОЛЮЦИЯ 2005/20

НА ИКОСОК ОТ 22 ЮЛИ 2005 Г.

Икономическият и социален съвет,

Припомняйки своята Резолюция 1996/16 от 23 юли 1996 г., в която призовава Генералния секретар да продължи да насърчава използването и прилагането на стандартите и нормите на Организацията на обединените нации в областта на предотвратяването на престъпленията и наказателното правосъдие,

Припомняйки също така своята Резолюция 2004/27 от 21 юли 2004 г. за насоките относно правораздаването във връзка с деца, които са жертви или свидетели на престъпления, в която призовава Генералния секретар да свика междуправителствена експертна група с оглед да се разработят насоки относно правосъдието по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления,

Припомняйки още Резолюция на Общото събрание на ООН 40/34 от 29 ноември 1985 г., с която Събранието прие Декларацията относно основните принципи на правосъдието, отнасящи се до жертвите на престъпления и злоупотреба с власт, приложена към Резолюцията,

Припомняйки разпоредбите на Конвенцията за правата на детето, приета от Общото събрание на ООН с Резолюция 44/25 от 20 ноември 1989 г. и, в частност, членове 3 и 39, както и разпоредбите на Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография, приет от Общото събрание с Резолюция 54/263 от 25 май 2000 г. и, по-специално, чл. 8,

Признавайки, че правосъдието по отношение на деца, които са жертви или свидетели на престъпления, трябва да се гарантира като същевременно се защитават правата на обвиняемите лица,

Напомняйки, че децата, които са жертви и свидетели, са особено уязвими и се нуждаят от специална закрила, помощ и

подкрепа, съответстващи на тяхната възраст, ниво на съзряване и специфични потребности, за да се предотвратят по-нататъшни трудности и травми вследствие на участието им в наказателния процес,

Изразявайки загриженост за тежките психически, психологически и емоционални последици от престъпленията и виктимизирането на децата-жертви и свидетели, особено в случаите на сексуална експлоатация,

Напомняйки също така и факта, че участието на децата-жертви и свидетели на престъпления в наказателния процес, е необходимо за ефективното наказателно преследване, особено в случаите, когато детето-жертва може да е единственият свидетел,

Оценявайки усилията на Международното бюро за правата на детето за полагането на основата при разработването на насоки относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви и свидетели на престъпления,

Отчитайки с признателност работата на Междуправителствената експертна група, която посвети заседанието си, проведено на 15 и 16 март 2005 г. във Виена, на разработването на Насоки относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления, за което бяха отделени извънбюджетни средства от правителството на Канада, както и отчитайки доклада на Междуправителствената експертна група,

Обръщайки внимание на доклада на Единадесетия конгрес на ООН, посветен на предотвратяването на престъпността и наказателното правосъдие, проведен в Банкок на 18-25 април 2005 г., и най-вече на раздела, озаглавен: „Да накараме стандартите да заработят: петдесет години разработване на стандарти в сферата на предотвратяването на престъпността и наказателното правосъдие“,

Приветствайки Декларацията от Банкок за координиране на усилията и търсенето на отговори: Стратегически алианси за предотвратяване на престъпността и наказателното правосъдие, приета в рамките на Единадесетия конгрес на ООН, посветен на

предотвратяването на престъпността и наказателното правосъдие и по-специално, параграфи 17 и 23, в които се отчита важността на предоставянето на подкрепа и съответни услуги на свидетелите и жертвите на престъпления,

1. *Приема* Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления, като част от настоящата Резолюция, като полезна рамка, която би могла да послужи на държавите-членки за подобряване на закрилата на деца-жертви и свидетели на престъпления в системата на наказателното правораздаване;

2. *Приканва* държавите-членки да се възползват от Насоките, когато това е възможно, при разработване на законодателство, процедури, политики и практики за деца, които участват в наказателното производство като жертви или свидетели на престъпления;

3. *Призовава* държавите-членки, които са разработили свое законодателство, процедури, политики или практики за деца-жертви или свидетели на престъпления, да направят тази информация достъпна за други държави, при поискване и ако това е подходящо, както и да ги подпомагат в разработването и предоставянето на обучение или на други дейности във връзка с използването на Насоките;

4. *Призовава* Службата на ООН по наркотиците и престъпността да предостави техническа помощ в рамките на наличните извънбюджетни средства, като не изключва използването на съществуващите ресурси от бюджета на Службата на ООН по наркотиците и престъпността, както и да предостави при поискване консултантски услуги на държавите-членки и да ги подкрепя в прилагането на Насоките;

5. *Призовава* Генералния секретар на ООН да гарантира възможно най-широкото разпространение на Насоките сред държавите-членки, сред структурите в рамките на мрежата на Програмата на ООН за предотвратяване на престъпността и наказателно правосъдие, и сред други международни, регионални и неправителствени организации и институции;

6. *Препоръчва* на държавите-членки да предоставят Насоките на вниманието на съответните правителствени и неправителствени организации и институции;

7. *Приканва* структурите в рамките на мрежата на Програмата на ООН за предотвратяване на престъпността и наказателно правосъдие да предоставят обучение във връзка с прилагането на Насоките, както и да консолидират и разпространяват информация относно успешните модели на национално ниво;

8. *Призовава* Генералния секретар да представи доклад по прилагането на настоящата Резолюция пред Комисията за предотвратяване на престъпността и наказателно правосъдие по време на нейната седемнадесетата сесия.

Насоки относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления

I. Цели

1. Насоките относно правораздаването, засягащо деца, които са жертви или свидетели на престъпления, представят добри практики, основани на съгласуване между съвременното познание и съответните международни и регионални норми, стандарти и принципи.

2. Насоките следва да се прилагат в съответствие с националното законодателство и съдебните процедури, както и съобразно правните, социалните, икономическите, културните и географски условия. Едновременно с това, държавите-членки трябва непрекъснато да се стремят към преодоляване на практическите трудности в процеса на прилагане на Насоките.

3. Насоките дават практическа рамка за постигане на следните цели:

а) Подпомагане прегледа на националното законодателство, процедури и практики с оглед те да гарантират пълно зачитане на правата на децата-жертви и свидетели на престъпления и да съдействат за прилагането на Конвенцията за правата на детето от държавите-страни по Конвенцията;

б) Подпомагане на правителствата, международните организации, държавните институции, неправителствените и общностни организации, както и на други заинтересовани страни в процеса на изработване и прилагане на законодателство, политики, програми и практики, които са насочени към ключови проблеми на децата-жертви и свидетели на престъпления;

в) Насочване на професионалистите и, ако е подходящо, на доброволците, които работят с децата-жертви и свидетели на

престъпления, в ежедневната им практика в правораздавателния процес по отношение на пълнолетни и непълнолетни лица на национално, регионално и международно ниво в съответствие с Декларацията относно основните принципи на правосъдието, отнасящи се за жертвите на престъпления и злоупотреба с власт;

г) Оказване на помощ и подкрепа на онези, които се грижат за деца, с оглед деликатното отношение към децата-жертви и свидетели на престъпления.

4. В случаите, когато характерът на виктимизацията се отразява по различен начин на различните категории деца, като например сексуалното посегателство върху деца, особено върху момичета, всяка държава трябва да осигури адекватно обучение, подбор и процедури за закрила и посрещане на специфичните нужди на децата-жертви и свидетели на престъпления при прилагането на Насоките.

5. Насоките обхващат сфера, в която знанието и практиката непрекъснато се разрастват и усъвършенстват. Поради това те не претендират за изчерпателност, нито изключват възможността за бъдещо развитие, при условие че то е в съответствие с техните основни цели и принципи.

6. Насоките могат да бъдат прилагани и по отношение на процедури на неформалното и обичайното право, като например възстановителното правосъдие, както и извън системата на наказателното право, включително в законодателството за настойничество и попечителство, развод, осиновяване, закрила на детето, психично здраве, гражданство, имиграция и бежанци, без да се ограничават до тях.

II. Специални съображения

7. Насоките бяха разработени като се отчетоха следните съображения:

а) със съзнанието, че милиони деца по света страдат вследствие на престъпления и злоупотреба с власт, както и че правата на тези деца не са били зачитани по подходящ начин и че те мо-

гат да преживеят допълнителни страдания, докато оказват съдействие по време на правораздавателния процес;

б) признавайки, че децата са уязвими и имат нужда от специална защита, подходяща за тяхната възраст, ниво на съзряване и индивидуални специални нужди;

в) признавайки, че момичетата са особено уязвими и могат да бъдат жертви на дискриминационно отношение по време на всички етапи на правораздавателния процес;

г) потвърждавайки, че трябва да се положат всички усилия за предотвратяване виктимизирането на децата, включително, но не само посредством прилагането на Насоките за предотвратяване на престъпността;

д) признавайки, че децата, които са жертви и свидетели на престъпления, може да преживеят допълнителни страдания, ако по грешка са разглеждани като престъпници, когато всъщност са жертви и свидетели;

е) припомняйки, че Конвенцията за правата на детето регламентира изисквания и принципи за гарантиране ефективното спазване на правата на децата, както и че Декларацията относно основните принципи на правосъдието, отнасящи се до жертвите на престъпления и злоупотреба с власт, въвежда принципи, предоставящи на жертвите право на информация, участие, закрила, обезщетение и помощ;

ж) позовавайки се на международните и регионални инициативи, които прилагат принципите на Декларацията относно основните принципи на правосъдието, отнасящи се до жертвите на престъпления и злоупотреба с власт, включително *Ръководството относно правосъдието за жертви и Наръчника за формиращите политиката лица във връзка с Декларацията относно основните принципи*, и двете издадени от Службата на ООН по наркотиците и престъпността през 1999 година;

з) отчитайки усилията на Международното бюро за правата на детето за полагането на основата за разработването на насоки относно правораздаването във връзка с деца, които са жертви или свидетели на престъпления;

и) имайки предвид, че подобрената реакция по отношение на децата-жертви и свидетели на престъпления може да накара децата и семействата им да сигнализират за конкретни случаи на виктимизация, както и да участват активно в правораздавателния процес;

к) припомняйки, че правосъдието по отношение на децата-жертви и свидетели на престъпления трябва да се гарантира едновременно със спазването на правата на обвинените и осъдени нарушители;

л) отчитайки разнообразието от правни системи и традиции и отбелязвайки, че престъпността все повече придобива транс-национален характер, както и че трябва да се гарантира еднаквата закрила за децата-жертви и свидетели на престъпления във всички държави.

III. Принципи

8. С цел да се гарантира правосъдие за децата, които са жертви или свидетели на престъпления, професионалистите и останалите лица, отговорни за благосъстоянието на децата, трябва да спазват следните междусекторни принципи, прогласени в международните документи, и, по-специално в Конвенцията за правата на детето, както това е отразено в работата на Комитета по правата на детето:

а) *Достойнство*. Всяко дете е уникално и ценно човешко същество и, като такова, неговото индивидуално достойнство, специални нужди, интереси и лична неприкосновеност трябва да се зачитат и защитават;

б) *Недопускане на дискриминация*. Всяко дете има право на справедливо и равнопоставено отнасяне, независимо от неговата или на неговите родители или законни настойници раса, етнос, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други възгледи, национален, етнически или социален произход, имуществено състояние, увреждане, рождение или друг статус;

в) *Най-добрите интереси на детето*. Едновременно със защитата на правата на обвинените и осъдени нарушители, всяко дете има право неговите най-добри интереси да бъдат от първостепенно съображение. Това включва правото на закрила и възможност за хармонично развитие:

i) *Закрила*. Всяко дете има право на живот и оцеляване, както и на защита от всякакви форми на страдание, злоупотреба или пренебрегване, включително физическо, психологическо, умствено и емоционално насилие и злоупотреба;

ii) *Хармонично развитие*. Всяко дете има право на възможност за хармонично развитие и на жизнен стандарт, съответстващ на нуждите на неговия физически, умствен, духовен, морален и социален растеж. В случай, че дете е преживяло травма, всяка стъпка, която се предприема, трябва да дава възможност на детето да се радва на здравословно развитие.

г) *Право на участие*. Всяко дете, субект на процедура по националното законодателство, има право свободно да изразява своите възгледи, мнения и убеждения със свои собствени думи и да допринася особено за решенията, които засягат неговия живот, включително и тези, постановени в съдебни производства, като на тези възгледи следва да се придава значение съобразно способностите, възрастта, интелектуалната зрялост и развиващия се капацитет на детето.

IV. Определения

9. Навсякъде в настоящите Насоки важат следните определения:

а) „Деца, които са жертви и свидетели“ са деца и младежи под 18-годишна възраст, които са жертви или свидетели на престъпление, независимо от ролята им в правонарушението или в преследването на предполагаемия правонарушител или групи от правонарушители;

б) „Професионалисти“ са лицата, които в контекста на своята работа имат контакт с деца-жертви и свидетели на престъпле-

ния, или носят отговорност за посрещане нуждите на децата в системата на правораздаването, и за които важат тези Насоки. Терминът включва: адвокати на децата и жертвите и лица, които им оказват подкрепа; служители от службите за закрила на детето; работещи в агенции, предоставящи социални грижи на децата; прокурори и адвокати на защитата, когато е приложимо; дипломати и служители в консулства; работещи по програми за домашно насилие; съдии; служители на съда; служители на правоприлагащите органи; лекари и специалисти по психично здраве и социални работници, без да се ограничава до тях;

в) „Правораздавателен процес“ обхваща разкриването на престъплението, подаването на жалбата, разследването, обвинението, съдебния процес и процедурите след постановяване на присъдата, без значение дали със случая се занимава националната, международната или регионалната наказателноправна система по отношение на пълнолетни или непълнолетни лица, или системата на обичайното или неформалното право;

г) „Ориентиран към детето“ означава подход, който балансира правото на закрила на детето и взема под внимание неговите индивидуални нужди и възгледи.

V. Право на отнасяне с достойнство и състрадание

10. Децата, които са жертви и свидетели на престъпления, трябва да бъдат третирани с грижа и по деликатен начин по време на правораздавателния процес, като се има предвид конкретната им ситуация и техните непосредствени нужди, възрастта, пола, увреждането и степента на зрялост при пълно зачитане на техния физически, умствен и морален интегритет.

11. Всяко дете трябва да се третира като отделна личност с нейните специфични потребности, желания и чувства.

12. Намесата в личния живот на детето следва да се ограничава до минимум като същевременно се поддържат високи стандарти при събирането на доказателства с оглед да се гарантира провеждането на справедлив и безпристрастен съдебен процес.

13. За да се избегне причиняването на бъдещи страдания на детето, интервютата, разпитите и останалите методи за разследване трябва да се провеждат от обучени професионалисти, които действат по внимателен, почтителен и старателен начин.

14. Всеки вид взаимодействие, описан в тези Насоки, трябва да следва ориентиран към детето подход, прилаган в подходяща среда, като се отчитат специалните нужди на детето съобразно неговите способности, възраст, интелектуална зрялост и развиващ се капацитет. Взаимодействието с детето трябва да се осъществява също и на език, който то владее и разбира.

VI. Право на защита от дискриминация

15. Децата, които са жертви и свидетели на престъпления, трябва да имат достъп до правораздавателен процес, който ги защитава от дискриминация на основание расата, цвета на кожата, пола, езика, религията, политическите или други възгледи, националния, етническият или социалният произход, имущественото състояние, инвалидност, рождение или друг статус на детето или на неговите родители или законни настойници.

16. Правораздавателният процес и услугите, които се предоставят в подкрепа на децата-жертви или свидетели на престъпления и на техните семейства, трябва да са съобразени с възрастта, желанията, разбиранията, пола, сексуалната ориентация, етническият, културният, религиозният, езиковия и социалният произход на детето, неговата каста, социално-икономическо положение и имиграционен или бежански статут, както и със специалните нужди на детето, включително неговото здраве, способности и капацитет. Професионалистите трябва да получат съответното образование и да са обучени по отношение на тези особености.

17. В определени случаи следва да се предоставят специални услуги и специфична закрила, съобразно особеностите на пола и характера на някои престъпления срещу деца, като например сексуалното посегателство по отношение на деца.

18. Възрастта не може да бъде бариера за правото на детето да участва пълноправно в процеса на правораздаване. Всяко дете трябва да се третира като годен свидетел, субект на разпит, като неговите показания не бива да се считат предварително за недействителни или ненадеждни единствено заради възрастта му, стига възрастта и зрелостта на детето да позволяват даването на разбираеми и достоверни свидетелски показания със или без помощни средства за комуникация или друг вид помощ.

VII. Право на информираност

19. От първия контакт с правораздавателния процес, както и в хода на цялата процедура, децата-жертви и свидетели, техните родители или настойници и процесуални представители трябва да бъдат, доколкото е възможно, незабавно и точно информирани и относно:

а) Наличието на здравни, психологически, социални и други значими услуги, както и достъпа до тях и до правна или друг вид консултация или представителство, обезщетение и неотложна финансова помощ, когато е приложимо;

б) Процедурите на наказателния процес по отношение на пълнолетни и непълнолетни лица, включително за ролята на децата-жертви и свидетели, важноста, подбирането на подходящия момент и начина за даването на свидетелски показания, както и методите за „разпит“ по време на разследването и съдебния процес;

в) Съществуващите механизми за подкрепа на детето при подаването на жалба и участието му в разследването и съдебния процес;

г) Конкретните места и времето за провеждането на изслушванията и други важни събития;

д) Наличието на мерки за защита;

е) Съществуващите механизми за преразглеждане на съдебни актове, които се отнасят до децата-жертви и свидетели;

ж) Съответните права, които имат децата жертви или свидетели на престъпления по Конвенцията за правата на детето и Декларацията относно основните принципи на правосъдието, отнасящи се до жертвите на престъпления и злоупотреба с власт.

20. В допълнение към това, децата-жертви, техните родители или настойници и процесуални представители трябва, доколкото е възможно, да бъдат незабавно и точно информирани и относно:

а) Развитието на конкретното дело и взетото решение по него, включително задържането, ареста и положението на обвиняемия, както и евентуалните промени във връзка с неговото положение, актовете на прокурора и развитието на случая след приключване на делото;

б) Съществуващите възможности за получаването на обезщетение от извършителя на престъплението или от държавата чрез правораздавателния процес, както и чрез алтернативно гражданско производство или друг вид процес.

VIII. Право на изслушване и на изказване на възгледи и отношение

21. Професионалистите трябва да положат всички усилия, за да позволят на децата-жертви и свидетели да изразят своите възгледи и отношение във връзка с участието им в правораздавателния процес, включително и:

а) Като се уверят, че децата-жертви и, когато е приложимо, свидетели, са консултирани относно въпросите, изложени в параграф 19 по-горе;

б) Като се уверят, че децата-жертви и свидетели могат свободно и по свой начин да изразят възгледите си и своето отношение във връзка с участието им в съдебния процес, отношението им към собствената им безопасност във връзка с обвиняемите, предпочитания от тях начин за даване на свидетелски показания и чувствата им относно приключването на процеса;

в) Като уважават вижданията и отношението на детето и, ако не са съгласни с тях, да му обяснят причините за това.

IX. Право на ефективна помощ

22. Децата-жертви или свидетели на престъпления и, в подходящите случаи, членовете на техните семейства, трябва да имат достъп до помощ, предоставена от професионалисти, които са преминали съответното обучение, описано в параграфи 40-42 по-долу. Тук може да се включват помощ и услуги по подпомагане от финансов, юридически, консултативен, здравен, социален и образователен характер, услуги по физическо и психологическо възстановяване, както и други, необходими за реинтеграцията на детето, услуги. Така предоставената помощ следва да е насочена към потребностите на детето и да му позволява да участва ефективно във всички етапи на правораздавателния процес.

23. В процеса на подпомагане на децата-жертви и свидетели професионалистите трябва да положат всички усилия за координиране на предлаганата подкрепа, така че да се избегне подлагането на детето на прекалено много вмешателства.

24. Децата-жертви и свидетели трябва да получават помощ от лица, които могат да ги подкрепят, като специалисти по проблемите на деца-жертви/свидетели на престъпления, като те започват работата си с детето при първоначалния сигнал за престъпление и продължават да предоставят съответната услуга докато стане ясно, че вече няма нужда от нея.

25. Професионалистите трябва да разработят и приложат мерки, които улесняват децата при даването на свидетелски показания или при свидетелстването, с оглед да се подобри комуникацията и цялостното разбиране по време на досъдебното производство и на самия съдебен процес. Мерките могат да включват:

а) Участие на специалисти по проблемите на деца-жертви и свидетели, които да се справят със специфичните нужди на детето;

б) Ангажиране на лица, които могат да подкрепят детето, включително на специалисти и подходящи членове на семейството, които да придружават детето по време на даването на свидетелски показания;

в) Назначаване на особени представители в подходящите случаи, които да защитават правните интереси на детето.

X. Право на лична неприкосновеност

26. Защитата на личната неприкосновеност на децата, които са жертви или свидетели на престъпления, трябва да бъде въпрос от първостепенна важност.

27. Информацията във връзка с участието на детето в правораздавателния процес трябва да бъде защитена. Това може да се постигне чрез запазването на поверителността и ограничаването на разкриването на информация, която може да доведе до идентифицирането на дете-жертва или свидетел в съдебния процес.

28. Следва да се предприемат мерки за предпазване на децата от прекомерно излагане пред обществеността, като например не се допуска присъствието на трети лица и медии в съдебната зала по време на свидетелстването на детето, когато това е позволено от националното законодателство.

XI. Право на защита в трудни ситуации по време на правораздавателния процес

29. Професионалистите трябва да предприемат мерки за предотвратяване на възникването на трудни ситуации по време на разкриването на престъплението, досъдебната и съдебната фаза, за да гарантират защитата на най-добрите интереси и достойнството на децата-жертви и свидетели на престъпления.

30. Професионалистите следва да подхождат внимателно към децата-жертви и свидетели като:

а) Осигуряват подкрепа за децата-жертви и свидетели, включително като ги придружават по време на участието им в съдебния процес, когато това съвпада с най-добрите интереси на детето;

б) Вдъхват на децата-жертви и свидетели увереност по отношение на процеса, включително и като им дават ясни очаквания за това какво ги очаква в хода на процеса с възможно най-голяма доза сигурност. Участието на детето в изслушвания и съдебни процеси трябва да се планира предварително във времето като се положат всички усилия да се осигури приемствеността в отношенията между децата и специалистите, които влизат в контакт с тях по време на процеса;

в) Осигуряват възможно най-ранното провеждане на съдебните процеси, освен ако отлагането е в най-добрия интерес на детето. Разследването на престъпления с участието на деца-жертви и свидетели също трябва да се ускори като се осигури наличието на процедури, законови мерки или съдебни правила, които позволяват ускореното разглеждане на случаите с участието на деца-жертви и свидетели на престъпления;

г) Използват процедури, ориентирани към детето, включително специализирани стаи за разпит на деца, интердисциплинарни услуги за децата-жертви, локализиращи на едно място, модифицирани съдебни зали, съобразени със специфичните нужди на деца-свидетели, прекъсвания по време на даването на свидетелски показания от детето, изслушвания на детето, които се насрочват в такъв час от деня, който е подходящ за възрастта и зрелостта му, адекватна система за известяване с оглед да се гарантира, че детето отива в съда само когато е необходимо, както и други подходящи мерки, улесняващи даването на показания.

31. Професионалистите трябва също така да приложат мерки:

а) За ограничаване броя на интервютата: трябва да се приложат специални процедури за събиране на доказателства от деца-жертви и свидетели на престъпления с оглед намаляване броя на интервютата, изявленията, изслушванията и най-вече ненужното участие в съдебния процес, например чрез използването на видеозапис;

б) За гарантиране защитата на децата-жертви и свидетели, ако това е в съответствие с правната система и при надлежното зачитане на правата на защитата, от подлагане на кръстосан разпит от предполагаемия извършител на престъплението: ако се налага, децата-жертви и свидетели трябва да бъдат интервюирани и разпитвани в съда извън полезрението на предполагаемия извършител; трябва да бъдат предоставени отделни чакални в сградата на съда и помещения за провеждането на закрити интервюта;

в) Гарантиращи, че децата-жертви и свидетели са разпитвани по подходящ за тях начин и позволяващи осъществяването на наблюдение от страна на съдии; улесняващи даването на свидетелски показания и намаляването на потенциала за сплашване на свидетелите, посредством например използването на помощни средства за даване на показания или назначаването на експерти-психолози.

XII. Право на безопасност

32. В случай на риск за безопасността на детето-жертва или свидетел следва да се вземат подходящи мерки, които изискват съответният риск да бъде доведен до знанието на отговорните органи и да бъде спестен на детето преди, по време и след приключването на правораздавателния процес.

33. Професионалистите, които влизат в контакт с деца, трябва да са задължени да уведомят съответните власти, ако подозират, че на дете-жертва или свидетел на престъпление е била нанесена вреда, понася или има вероятност да понесе вреда.

34. Професионалистите трябва да са обучени да разпознават признаците и да предотвратяват сплашване, шантаж и причиняване на вреда на деца-жертви и свидетели на престъпления. В случаите, когато децата-жертви и свидетели може да са подложени на сплашване, шантажиране или нанасяне на вреда, трябва да се осигурят подходящи условия за гарантиране безопасността на детето. Предпазните мерки могат да включват:

а) Избягване на пряк контакт между детето-жертва или свидетел и предполагаемия извършител на престъплението във всеки един момент от правораздавателния процес;

б) Прилагане на постановени от съд ограничителни заповеди, придружени от система за регистрация;

в) Постановяване на досъдебно задържане на обвиняемия, както и на специални условия за „недопускане на контакт“ във връзка с гаранцията;

г) Поставяне на обвиняемия под домашен арест;

д) Осигуряване на защита за децата-жертви и свидетели от страна на полицията или други релевантни органи, когато това е възможно и подходящо, както и запазване в тайна на тяхното местонахождение.

XIII. Право на обезщетение

35. Децата-жертви на престъпления трябва да получават, винаги когато това е възможно, обезщетение с оглед да се гарантира пълното им възстановяване, реинтеграция и реабилитиране. Процедурите за осигуряването и получаването на обезщетение следва да са лесно достъпни и ориентирани към нуждите на детето.

36. Ако производството взема предвид нуждите на детето и се осъществява съгласно настоящите Насоки, следва да се насърчи провеждането на комбинирано наказателно и компенсационно съдопроизводство заедно с неформални и общностни съдебни процедури като възстановително правосъдие.

37. Обезщетението може да включва поправяне на вредите от страна на извършителя на престъплението, постановено от съда в рамките на наказателното производство, получаване на компенсации по програми, администрирани от държавата, за обезщетение на жертви на престъпления, и обезщетение за причинените вреди, постановено в рамките на гражданско съдопроизводство. Разходите за социална и образователна реинтеграция, медицинско лечение и правни услуги следва да се вземат пред-

вид, когато е възможно. Трябва да се въведат процедури, които да гарантират изпълняването на решението за обезщетение, както и изплащането му преди да са наложени глоби.

XIV. Право на специални превантивни мерки

38. В допълнение към превантивните мерки, които би следвало да действат за всички деца, по отношение на децата-жертви и свидетели се изисква наличието на специални стратегии, тъй като те са особено уязвими спрямо повтарящи се престъпления.

39. Професионалистите трябва да разработят и да приложат всеобхватни и специално пригодени стратегии и начини за намеса в случаите, когато има риск от по-нататъшно виктимизиране на децата-жертви на престъпления. Тези стратегии и интервенции следва да вземат предвид характера на престъплението, включително когато престъплението е свързано с домашно насилие, сексуална експлоатация, жестоко третиране в институции и трафик на хора. Стратегиите могат да се основават на инициативи на правителството, граждански инициативи и инициативи за добросъседство.

XV. Прилагане

40. На професионалистите, които работят с деца-жертви и свидетели на престъпления, трябва да бъде предоставено адекватно обучение, образование и информация с оглед подобряване и осигуряване на устойчивост на специализираните методи, подходи и нагласи, за да се гарантира защитата на децата-жертви и свидетели и ефективното и внимателно отношение към тях.

41. Професионалистите трябва да бъдат обучени ефективно да защитават и да отговарят на потребностите на децата-жертви и свидетели, включително и в рамките на специализираните звена и служби.

42. Обучението трябва да включва:

а) Релевантните норми, стандарти и принципи в областта на

човешките права, включително правата на детето;

б) Принципи и етични норми на институцията, в която работят;

в) Разпознаване на белези и симптоми, които сочат за престъпления срещу деца;

г) Умения и техники за преценка в случаи на кризи, особено при предаване на случай за разглеждане в съда, с акцент върху необходимостта от поверителност;

д) Въздействие, последици, включително отрицателни физически и психологически ефекти и травми, вследствие на извършени престъпления срещу деца;

е) Специални мерки и техники за подпомагане на децата-жертви и свидетели по време на правораздавателния процес;

ж) Въпроси, свързани с възрастта и сблъсъка на култури, от езиков, религиозен, социален и имащ отношение към пола характер;

з) Подходящи умения за общуване между възрастен и дете;

и) Техники за интервюиране и оценка, които намаляват травмата за детето докато повишават качеството на получаваната от него информация;

к) Умения за работа с деца-жертви и свидетели на престъпления, които позволяват отнасянето с тях да става по чувствителен, разбиращ, конструктивен и вдъхващ увереност начин;

л) Методи за опазване и представяне на доказателства, както и за разпит на деца-свидетели;

м) Роли и методи, използвани от професионалисти, които работят с деца-жертви и свидетели на престъпления.

43. Професионалистите трябва да положат всички усилия за възприемането на интердисциплинарен подход, основан на сътрудничеството, в оказването на помощ на децата, като се запознаят с широкия набор от налични услуги, сред които оказване на подкрепа за жертвите, съдебна защита, икономическа помощ, консултиране, образователни, здравни, правни и социални услуги. Този подход може да включва изготвянето на протоколи за различните етапи на правораздавателния процес с оглед да се

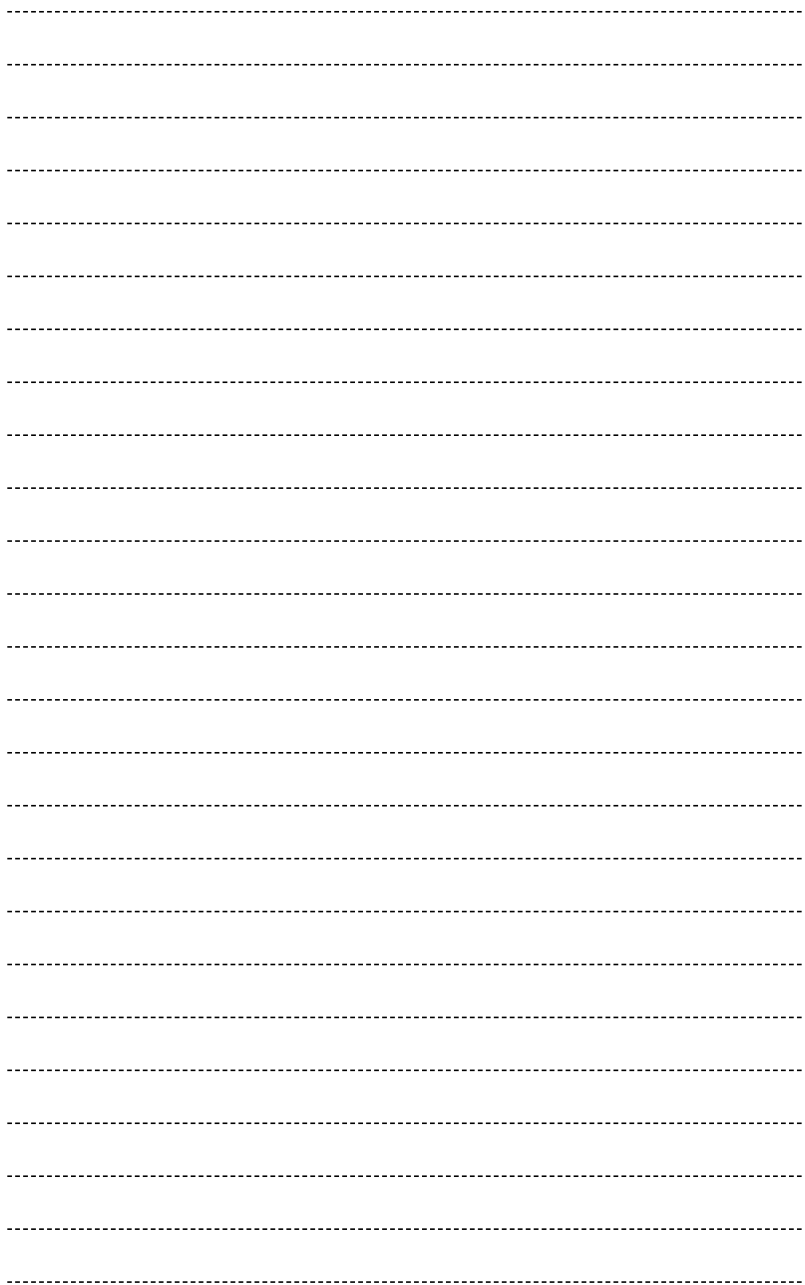
насърчи сътрудничеството между страните, предоставящи услуги на децата-жертви и свидетели, както и останалите форми на мултидисциплинарна работа, свързана с ангажирането на полицейските, прокурорските, медицинските и социалните служители и експерти-психолози, които работят на едно и също място.

44. Международното сътрудничество между държавите и всички сектори на обществото трябва да се засили както на национално, така и на международно ниво, включително оказването на взаимопомощ с цел улесняване събирането и обмена на информация и разкриването, разследването и съдебното преследване на международни престъпления, които засягат деца-жертви и свидетели на престъпления.

45. Препоръчително е професионалистите да използват настоящите Насоки като основа за изработването на закони и политики, стандарти и протоколи, насочени към подпомагане на деца-жертви и свидетели, участващи в съдебния процес.

46. Професионалистите трябва да имат възможност периодично да преразглеждат и оценяват заедно с други органи своята роля в съдебния процес с цел гарантиране на правата и детето и на ефективното прилагане на настоящите Насоки.

Разпространява се бесплатно.